

АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИНИ ЎРГАНИШ ЖАРАЁНИДА ТАЛАБАЛАРНИНГ ИНТЕЛЛЕКТУАЛ ҚОБИЛИЯТЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ

Эрназаров Алишер Эргашевич

a
l
e
x
h
i
l
i
a
t
a
y
t
a
l
i
o
g
i
n

Аннотация:

Мақолада ахборот технологияларини ўрганиш жараёнида талабаларнинг интеллектуал қобилиятларини ривожлантириш усуллари методларини кўриб чиқади.

Калит сўзлар:- ахборот технологиялари, талабалар, талабаларнинг интеллектуал қобилиятлари, ижодкорлик.

Кириш

Ўқувчиларнинг интеллектуал қобилиятларини ривожлантиришда ахборот технологияларини ўрганиш муҳим ўрин тутди. Чунки ахборот технологиялари таҳлилий фикрлашни, мантиқий фикрлашни, креатив фикрлаш қобилиятини, шунингдек, ижодкорлик ва инновацион фикрлашни талаб қилади. Ахборот технологияларини ўрганиш жараёнида талабалар мураккаб муаммоларни ҳал қилишни, ахборотни таҳлил қилишни, керакли маълумотларни қидиришни ва топишни, шунингдек, унинг ишончлилиги ва долзарблигини баҳолашни ўрганадилар. Бу уларнинг танқидий фикрлаш ва ахборотни мустақил излаш қобилиятини ривожлантиради.

Илмий-техника тараққиёти, янги қурилмалар ва технологиялардан фойдаланиш шахснинг интеллектуал меҳнати, ижодкорлиги ва касбий ҳаракатчанлиги ролини оширади. Бу эса таълим сифатини ошириш, интеллектуал қобилиятларни ошириш, шахснинг интеллектуал қобилиятларини ривожлантиришни тақозо этади. Ахборот технологиялари ва компьютердан фойдаланиш инсоннинг интеллектуал фаолияти самарадорлигини ошириш воситасидир. Бундан ташқари, ахборот технологияларини ўрганиш компьютер ва дастурий кўникмаларни эгаллашни талаб қилади. Бунга турли иловалар, дастурлаш, контент яратиш ва таҳрирлаш ҳамда маълумотлар базасини бошқариш бўйича кўникмалар киради. Бу ўқувчиларнинг ахборот саводхонлиги кўникмаларини ривожлантиради, уларнинг самарадорлиги ва самарадорлигини оширади.

Шахснинг интеллектуал қобилиятлари — бу унинг сўзларнинг луғавий маънолари, ҳукмлар, хулосалар, тушунчалар, фаразлар, назариялар шаклида фикрлаш ва бошқа одамлар билан фикр алмашиш қобилиятидир. Шахснинг интеллектуал қобилиятлари нафақат одамларнинг олдинги авлодлари томонидан ишлаб чиқилган билимларни ўзлаштириш, балки мустақил, ижодий ва самарали фикрлаш қобилиятидир. Инсоннинг интеллектуал

қобилиятлари - бу уни онгининг табиий ва ижтимоий шароитларнинг ўзгаришига қараб янги фикрлашга ўтиш қобилияти, илгари тўғри бўлиб туюлган билимларни рад этиш қобилиятидир.

Бундан ташқари, ахборот технологияларини ўрганиш талабаларга мулоқот қилиш қобилиятини ривожлантиришга ёрдам беради. Улар электрон платформалар ва ижтимоий тармоқлар орқали бошқа талабалар ва профессорлар билан мулоқот қилишлари ва ҳамкорлик қилишлари мумкин. Бу уларнинг ҳамкорлик қилиш, жамоада ишлаш ва фикр алмашиш қобилиятини ривожлантиради. Талабанинг интеллектуал қобилиятини баҳолашда мантиқий-математик, нутқий (оғзаки), фазовий, амалий, ижтимоий ва бошқа ақл турларини ажратиш мумкин. Ўз навбатида, юқоридаги барча интеллект турлари бир қатор интеллектуал қобилиятларни қамраб олади. Шундай қилиб, мантиқий-математик интеллект соҳаси қуйидаги интеллектуал қобилиятларни ўз ичига олади:

- мавҳум масалаларни таҳлил қилиш;
- мантиқий фикрлаш;
- математик тенгламалар қўринишидаги масалаларни ечиш;
- ассоциативлик, образлилик, тизимли фикрлаш.

Оғзаки интеллект нутқ қобилиятларининг бутун доираси билан боғлиқ:

- сўз бойлиги;
- тил ҳисси;
- сўз ва ибораларни тез таниб олиш ва ёдлаш;
- фикрингизни табақалаштирилган ва аниқ ифодалаш.

Ижтимоий интеллект қуйидаги асосий қобилиятларни қамраб олади:

- бошқа одамлар билан мулоқот қилиш қобилияти;
- «умумий алоқа нуқталари»ни топиш;
- бошқа одамларнинг ҳис-туйғуларини тан олиш;
- ўзингизни бошқа одам ўрнида тасаввур қила олиш;
- ўз хоҳиш-истакларингизни амалга ошира олиш.

Интеллектуал қобилиятларни ривожлантиришнинг қуйидаги усуллари мавжуд, яъни ахборот технологиялари фанини ўрганиш жараёнида талабалар:

1. Ўрганилаётган фанларнинг концептуал аппаратини ўзлаштириш.
2. Самарали таълим фаолияти учун ўз алгоритмларини билиш, тан олиш ва яратиш.
3. Ўрганилаётган фан бўйича дарслик ва маъруза матнларидаги асосий, муҳим нарсаларни аниқлаш.
4. Ишнинг тақдими осон ўқиладиган шаклга эга бўлади.
5. Адекват ўз-ўзини ҳурмат қилиш ва ўзини ўзи назорат қилиш (ишни бажаришдан олдин, давомида ва кейин).
6. График маълумотни ўқиш ("тасвирлар тили" дан сўзлар ва формулалар тилига таржима қилиш).
7. Ахборотни белги ва белгилар (сўзлар, формулалар, тасвирлар) тилида тақдим этиш.
8. Тафаккурнинг мантиқий усуллари (аналогия, таққослаш, таҳлил, синтез) онгли равишда қўллаш, ҳодисаларни, схемаларни, вазиятларни таснифлаш, таснифлаш учун асосларни мустақил шакллантириш.
9. Ўрганилаётган мавзунинг моҳияти бўйича саволлар тузиш, муҳокамада қатнашиш.
10. Билишнинг илмий усулларидан фойдаланиш.
11. Инсоннинг интеллектуал фаолияти натижаларини талқин қилиш, фаолият натижаларининг мос келиши (ёки номувофиқлиги) ҳақидаги хулосалар.

Ахборот технологиялари фанини ўрганиш интеллектнинг барча кўрсаткичларини ривожлантиришга ёрдам беради, инсон ақлий фаолиятининг кенглиги, чуқурлиги, аниқлиги, танқидийлиги, фаоллиги, аниқлиги, мослашувчанлиги, изчиллиги ва ассоциативлигини яхшилайти. Ассоциативлик ва образли фикрлаш ўқув компьютер тизимларида график иллюстрациялар, минимал матн ва визуализацияга эга бўлган рамкалар тўпламидан иборат модуллардан фойдаланиш, янги тушунчалар ва усулларни тушуниш ва ўзлаштиришни осонлаштиради.

Тизимли фикрлаш таълим ахборот технологиялари ва турли фанлар: психология, педагогика, математика билимларининг интеграциялашуви, шунингдек, маълумотни диққат билан тузилиши, индивидуал ахборот элементларини яхлит идрок этилган модулларга бирлаштириш орқали таъминланади. Ахборот технологиялари ўрганилаётган объектлар ва жараёнларнинг хусусиятларини чуқурроқ билиш учун шарт-шароитларни яратади. Алгоритмик ғоя дастур алгоритмининг ишлаб чиқиш ва ҳисоб-китобларни амалга ошириш орқали ишлаб чиқилади. Мантиқий тафаккур расмийлаштирилганда аниқ математик моделларга эга бўлмаган ва семантик, мантиқий, билимларни ифодалаш моделлари асосида ечиладиган, расмийлаштирилиши қийин бўлган масалаларни шакллантиради. Шунинг таъкидлаш керакки, ахборот технологиялари фанини ўрганаётганда талабалар индивидуал ва жамоавий меҳнат шакллари билан бирлаштирилади, бу эса ижтимоий интеллектни ривожлантиришни назарда тутаяди.

Ахборот технологиялари нафақат интеллектуал қобилиятларни, балки когнитив фаолият жараёнида юзага келадиган ва у билан шартланган интеллектуал туйғуларни ҳам шакллантиради. Ахборот технологияларининг жорий қилиш қизиқиши, ажабланиши, шубҳа, муайян қоидаларнинг ҳақиқатига ишонч, муаммони муваффақиятли ҳал қилишдан завқланиши, тўғри жавоб, тўғри танланган ибора, ишончли далиллар ва ўз интеллектуал салоҳиятига ишонишни ривожлантиради. Ахборот технологиялари кўнгилочар ва ҳиссий таълимга ҳисса қўшади, эстетик қониқиш келтиради, тақдим этилган маълумотларнинг сифатини оширади ва шу билан идрок тузилишида оқилона ва ҳиссий уйғунликни таъминлайди.

Шундай қилиб, ахборот технологияларининг ўрганиш талабаларнинг интеллектуал қобилиятларининг ривожлантиришининг зарурий таркибий қисмидир. Бу аналитик ва мантиқий фикрлаш, мавҳум фикрлаш, танқидий фикрлаш ва ижодкорлик, шунингдек, компьютер ва мулоқот қобилиятларининг ривожлантиришга ёрдам беради. Бу талабаларга замонавий ахборот жамиятида муваффақиятли ва рақобатбардош бўлишга ёрдам беради.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Л Баранова А.С., Вгаушко Н.И. Роль информационных технологий в интеллектуальном развитии личности. /Информационные и сетевые технологии
2. — образовательная среда ХХИ века: Материалы республиканской научно-методической конференции. — Мн.: УП «Технопринт», 2003. — 0.16-11.
3. Видинеев Н.В. Природа интеллектуальных способностей. — М.:
4. «Мысль», 1989. — 175 с.
5. Тренировка ИК: Ваш путь к успеху /Й.Б.Тайлакер, У Визингер; Пер с нем. Н.Ю. Чехонадской. — М.: ООО «Издательство АСТ»: ООО «Издательство Астрель», 2004. — 174 с.
6. Ernazarov A.E. Uzluksiz ta'lim tizimida innovatsion texnologiyalar va ularning amalda qo'llanilishi. Urganch davlat universiteti. Ilm sarchashmalari jurnali. — Urganch, 2021. №8. 89–91 b. (13.00.01; №31).

7. Ernazarov A.E. Methods of modern organization and implementation of training. Novateur publications Journal NX- A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal ISSN No: 2581 – 4230 VOLUME 6, ISSUE 5, May -2020.Pages : 311-315.
8. Ernazarov A.E. Specific features of training. International Journal on Integrated Education. DOI:<https://doi.org/10.31149/ijie.v3i5.375>. Volume 3,Issue V,May 2020. pp.30-34.
9. Ernazarov A.E. Clarification of the purpose and design of the training sessions. World Scientific News, Scientific Publishing House „DARWIN». WSN 80 (2017) 101-115.
10. Ernazarov A.E.Features of defining goals and objectives in training. Jamiyat va innovatsiyalar – Obshество i innovatsii – Society and innovations. <https://inscience.uz/index.php/socinov/index>. 15 April 2021. 444-448.